

6. Палінчак М. М. Мережа релігійних організацій в Україні: стан та перспективи розвитку. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3211/Палінчак%20APP_5525.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (дата звернення 19.12.2019).

7. Резолюція Міжнародної науково-практичної конференції «Заснування Київської Митрополії та християнізаційні впливи на Русі-Україні за часів Великого князя Київського Оскольда: 1150 років». Київ. 2012. 14-15 грудня.

8. Червоненко В., Хоменко С. Епіфаній: брати з РПЦ будуть змушені визнати нашу автокефалію.

URL: https://risu.org.ua/article_print.php?id=78062&name=society_digest&lang=ua&. (дата звернення 19.12.2019).

References

1. *Vselenskyi Prestil i Tserkva Ukrainy – dokumenty svidchat* [The Universal Throne and the Church of Ukraine - the documents bear witness]. URL: <https://cerkvarium.org/dokumenty/tserkovni/vselenskij-prestil-i-tserkva-ukrajini-dokumenti-svidchat>. (in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

2. Horievoi Dmytro. *U borotbi proty PTsU Moskva shche bilshе zahaniaie sebe u pastku* [In the fight against the CCP, Moscow is even more trapped]. D. Horievoi. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30349292.html>. (in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

3. Epifanii (Dumenko). *Tserkovna bezpeka ne mensh vazhlyva za viiskovu* [Church security is no less important than military security]. Epifanii. URL: <https://novynarnia.com/2018/12/15/epifanij-article/>. (in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

4. *Nova khvyliya perekhodiv vid UPTs MP* [New wave of transitions from the UOC MP]. URL: https://risu.org.ua/article_print.php?id=78062&name=society_digest&lang=ua&

(in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

5. *Oprylyudnyly tekst Tomosu* [They published the text to Thomas]. *Volynska pravda. Pershe volynske nezalezhne internet-vydannia*. 09.01.2019 (in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

6. Palinchak M. M. *Merezha relihiinykh orhanizatsii v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku* [Network of Religious Organizations in Ukraine: Status and Prospects for Development]. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3211/Палінчак%20APP_5525.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (in Ukrainian). (Last accessed 19.12..2019).

7. *Rezoliutsiia Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii «Zasnuvannia Kyivskoi Mytropolii ta khrystyianizatsiini vplyvy na Rusi-Ukraini za chasy Velykoho kniazia Kyivskoho Oskolda: 1150 rokiv»* (2012) [Resolution of the International Scientific and Practical Conference "Founding of the Kyiv Metropolis and Christianization Influences in Russia-Ukraine during the Grand Duke of Kiev Oskold: 1150 Years"] (in Ukrainian).

8. Chervonenko V., Khomenko S. *Epifanii: braty z RPTs budut zmusheni vyznati nashu avtokefaliu* [Epiphany: ROC brothers will have to recognize our autocephaly]. URL: https://risu.org.ua/article_print.php?id=78062&name=society_digest&lang=ua&

(in Ukrainian). (Last accessed 19.12.2019).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.25.14>
УДК141-051(477)“18“

Олександр Рубан

кандидат філософських наук,
доцент кафедри загальної підготовки та соціальної роботи
ПВНЗ «Кропивницький інститут
державного та муніципального управління»

ORCID: 0000-0002-9814-5552

Email: ruban.kmu@gmail.com

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕЇ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація: Стаття присвячена аналізу творчої спадщини Пантелеймона Куліша в контексті сучасних реалій.

Науковий доробок Пантелеймона Куліша надзвичайно широкий. Це і загальна концепція української культури та мови, і проблеми розвитку самої української нації, її ментальності та історичної місії. У запропонованій статті мова йде, насамперед, про проблему особистісної орієнтації стосовно «внутрішнього» і «зовнішнього» в людині, розуму і серця.

Пантелеймон Куліш, не поодинокий дослідник, що звертає увагу на ментальної особливості українців щодо протиставлення серця і розуму, почуттів і логіки. Ментальний характер такого протистояння продовжується у протиставленні «города» і «хутора» як уособлення, відповідно, цивілізації та культури.

Культура для П. Куліша постає чимось сакральним, споконвічним, духовним утворенням, що, власне, і створює внутрішню людину.

Стверджується, що в певному сенсі спрямованість руху цивілізації та культури є діаметрально протилежними. Оскільки цивілізація тягнє до уніфікації та стандартизації, а культура, як зосередження духовних потенцій — до індивідуальності та унікальності. Глобалізація, як цивілізаційний рух, спричиняє інтегративні процеси та трансформацією національної культури в бік її уніфікації.

Провідною ідеєю Кулішевих роздумів протягом, практично, всього життя було намагання зберегти національну самобутність українського народу, його мову й культуру, звичаї і традиції — і, разом з тим, залучити до європейської спільноти українців. Тож побоювання Пантелеймона Куліша, щодо цивілізаційного тиску на національну культуру, мають незаперечні підстави.

І, наостанок, автор звертається до думок Куліша щодо проблема особистості людини, її долі, її національного способу буття, а також проблеми самопізнання.

Ключові слова: українська культура, ментальність, цивілізація, глобалізація, духовність, самовизначення, самореалізація.

Oleksandr Ruban

Ph.D. in Philosophy, Associate Professor,
Department of general education and social work,
Private high School
"Kropyvnytskyi Institute of State and Municipal Management"

PHILOSOPHICAL IDEAS OF PANTELEIMON KULISH IN OUR TIME

Abstract. The article is devoted to the analysis of the creative heritage of Panteleimon Kulish in the context of modern realities. Scientific work of Panteleimon Kulish is extremely wide. It includes the general concept of Ukrainian culture and language, the problems of development of the Ukrainian nation, its mentality and historical mission. The proposed article deals, first of all, with the problem of personal orientation of the author related to the "internal" and "external" in human, in his mind and heart. Panteleimon Kulish was not a single researcher who drew attention to the mental feature of Ukrainians in the juxtaposition of heart and mind, feelings and logic. The mental character of such a struggle continues in the opposition to the "city" and "countryside" as an embodiment respectively of civilization and culture. The culture appears for P. Kulish to be something sacred, ancestral and spiritual, which, in fact, creates an inner person. It is argued that in a certain sense the orientation of the movement of civilization and culture is diametrically opposed. Since civilization tends to unify and standardize, culture focused on spiritual potentials, tends towards individuality and uniqueness. Globalization, as a civilization movement leads to integration of the processes and the transformation of national culture towards its unification.

The main idea of Kulish reflections during his whole life was an attempt to preserve the national identity of the Ukrainian people, their language and culture, customs and traditions and, at the same time, to involve Ukrainians into the European community. Therefore, the fears of Panteleimon Kulish, concerning civilization pressure on the national culture have undeniable reasons. Finally, the author of the article turns to Kulish thoughts about the problem of the personality of human, his destiny, his national way of life, and also the problems of self-knowledge.

Keywords: Ukrainian culture, mentality, civilization, globalization, spirituality, self-determination, self-realization.

Звернення до творчої спадщини Пантелеймона Куліша є надзвичайно своєчасним з огляду на сьогоденні соціально-політичні реалії України. Пошук у минулому тих ідейних здобутків, що визначають (чи можуть визначати) подальший історичний поступ сучасного суспільства справа надзвичайно не тільки важлива, але й відповідальна.

Творча спадщина визначного діяча української культури XIX ст. Пантелеймона Олександровича Куліша (1819 – 1897) є яскравою і неоднозначною сторінкою духовних пошуків української інтелігенції XIX століття. Коло питань, що його хвилювали, було надзвичайно широким, але воно завжди стосувалося не тільки проблем, що хвилювали і хвилюють людство протягом всього часу його існування: проблем людського буття, моральності, віри, відносин особи й суспільства. Науковий доробок Пантелеймона Куліша охоплює

розробку загальної концепції української культури та рідної мови як необхідної складової духовного відродження нації, проблеми розвитку самої української нації, її ментальності та історичної місії. ("Хутірська філософія і віддалена од світу поезія", "Листи з хутора", "Історії воз'єднання Русі") [5].

На наш погляд, сьогоденішнє бачення місця творчої спадщини Пантелеймона Куліша в контексті сучасних реалій, попри існування достатньої кількості наукових досліджень (в кінці 90-х років XX століття з'являються фундаментальні підручники з історії філософії в Україні таких дослідників як В. Горський [3, с. 160-163], І. Огородник, М. Русин, Ю. Федів, Н. Мозгова), не розглядається в контексті відповідності його, в першу чергу, філософських поглядів сучасній соціально-політичній ситуації в Україні.

Які, власне, головні філософські ідеї Пантелеймона Куліша привертають увагу не лише академічного дослідника, але й практичної філософської думки?

Як вважав Д. Чижевський, світоглядною основою Пантелеймона Куліша було чітке усвідомлення подвійності людської сутності. Протистояння «зовнішньої» і «внутрішньої» людини проглядається крізь ряд логічно взаємопов'язаних протилежностей. Найсуттєвішою з них — «серце» людини і «зовнішнє» у ній. Пантелеймон Куліш вважав, що всі негаразди, як особисті, так і суспільні починаються, коли «зовнішнє» у людині бере гору над «внутрішнім». Лише на «внутрішньому», «сердечному» можна і треба зводити ідею України, «зовнішнє» ж варто нейтралізувати або й відкинути як їй вороже і шкідливе [12, VIII].

І у наш час проблема українського менталітету привертає до себе все більше уваги. Свідома розбудова української держави неможлива без глибокого та об'єктивного вивчення духовних особливостей нашого народу. Знання основних, притаманних конкретній нації якостей виконують прогностичну функцію, дозволяють передбачити найближче майбутнє розвитку різних аспектів розвитку держави [4].

Пантелеймон Куліш не поодиноким дослідником, що звертає увагу на протиставлення серця і розуму, почуттів і логіки як ментальної особливості українців. Зокрема, В. Липинський підкреслював визначальну роль емоційності в українському національному характері. Згідно його твердження, перевага емоційності над раціонально-вольовими компонентами в українців є згубною для політики та й узагалі для суспільного життя, а її привабливий естетизм перетворився на безпорадність у соціальних питаннях, у розбудові держави. З іншого боку, політично-руйнівний, занадто чутливий темперамент у певних обставинах може стати і національно-творчою силою [6].

Виходячи з цих і багатьох інших міркувань, змальовується особливий тип української людини, людини інтровертивної вдачі, заглибленої у внутрішній світ, котра живе і керується в діях серцем, почуттями, безпосередністю, а не раціонально-вольовими настановами, людини, котра активна внутрішньо і пасивна зовнішньо, бо боїться змінити щось у встановленому порядку світу й природи. Ця інтровертивна спрямованість доповнюється ознаками меланхолійного темпераменту з його невірноваженим настроєм, здатним раптово з веселого стати сумним, дивно поєднувати сміх і сльози, піддаватися пристрастям і т.п. Українця з давніх-давен характеризує працьовитість, хазяйновитість, гостинність і доброзичливість у стосунках як з одноплемінниками, так і з чужоземцями, обережність, сентиментальність, але також рішучість і незламність, винахідливість і хоробрість, героїзм і самопожертва, коли доводиться взяти до рук зброю [1, с. 10]. Українець глибоко зв'язаний з краєм, у якому народився і виріс,

«зрощений», «злитий» з природою (антеїзм). Недостатня єдність і згуртованість українців пояснюється перш за все їх індивідуалізмом (що різко контрастує з російським колективізмом) і перегукується з менталітетом народів Західної Європи.

Компоненти національного менталітету обумовлені, на думку Г.Є. Смітюха та В.В.Стрілецького, «всесвітньо-історичною місією українського етносу, як Матері-Берегині європейської цивілізації, що простягла свої захищаючі руки між Заходом та Сходом. Цим компонентам притаманні поєднання індивідуалізму, характерного для західної ментальної орієнтації, і східної вразливості, ... бурхливої реакції на соціальну несправедливість, частково перемішаної з наївною вірою в сильного правителя» [11].

Загалом в ментальності українців чітко прослідковується недовіра до інтелекту і його недооцінка. І у своєму виборі українець надає перевагу серцю і почуттям, часто діючи всупереч рацію, логіці. Наприклад, «для української культури є характерним висунання на передній план не формалізму розуму, а того, що становить коріння морального життя, "серця" як метафори інтимних глибин душі» [2, с. 73]. Це характеризує навіть сучасний український електорат, для якого вподобання щодо того чи іншого кандидата будуватиметься далеко не на інтелектуальній перевазі, умінні переконувати та вдало аргументувати власну думку, нарешті, на рівні освіченості одного з них, а досить часто навпаки — на емоційному ставленні до примітивізованого у власній свідомості образу, який не має нічого спільного з реальною особою. Згадалося, що на попередніх виборах до Верховної Ради України одна з політичних сил використовувала під час виборчої кампанії слоган «Голосуй серцем!». Європейське співтовариство, до якого так прагне залучитися Україна, маючи дещо іншу ментальність, голосує розумом, головою.

Звідси випливає наступна суперечність. Суперечність між культурою та цивілізацією. Як відомо, суть культури може бути графічно представлена у вигляді трикутника, в основі якого — виховання й освіта (двигун культури), а сторони — оброблення, обробка (сенс культури) і поклоніння, шанування (культ як своєрідне гальмо). Культура — це ідеал, що виконує системоутворюючу роль у технології суспільного виробництва. Якщо перший, базовий шар культури полягає в предметній діяльності людини, де творяться речі, другий її шар — у процесі спілкування людей, який породжує ідеї й уявлення, то її третій шар представлений системою духовних символів. Вони мають форму релігійних догматів і одкровень, філософських концепцій, а також реалізуються в різноманітних формах мистецтва.

Культура для П. Куліша постає чимось сакральним, споконвічним, духовним утворенням, що, власне, і створює внутрішню людину. Тому культурні ідеали П. Куліш шукає і знаходить у минулому, в народній мові, в хуторській самодостатності, в поверненні від «города» до

«хутора», від Європи до України як умови збереження національної ідентичності. Побоювання Пантелеймона Куліша щодо цивілізаційного тиску на національну культуру мають незаперечні підстави.

Потрібно підкреслити, що при всьому різноманітті підходів до визначення співвідношення культури і цивілізації основним є уявлення про цивілізацію як про більш зовнішній у порівнянні з культурою шар людського буття. Цивілізація втілює в собі технологічний аспект культури зі ставкою не на якісні, а на кількісні параметри буття з установкою на безмежний розвиток із зміною цілей цього розвитку. Головне в цивілізації — безупинна зміна технологій для задоволення настільки ж безупинно зростаючих потреб і можливостей людства при законодавчому забезпеченні цього процесу. Таке уявлення про цивілізацію засновано в основному на успіхах і досягненнях науково-технічної революція в країнах Заходу і на постулатах ліберальної демократії.

Спрямованість руху цивілізації та культури є діаметрально протилежними. Оскільки сенсом існування цивілізації є задоволення потреб людини, в першу чергу, з точки зору тілесної комфортності, то вона, за відсутності тілесної відмінності, тяжіє до уніфікації та стандартизації. А культура, як зосередження духовних потенцій — до індивідуальності та унікальності. Глобалізація, як цивілізаційний рух, зробила «прозорими» багато державних кордонів, забезпечила вільний потік не тільки товарів і капіталів, але й цінностей, ідеалів, життєвих стандартів, що привело до домінування окремих країн у світовому співтоваристві не тільки в економічній площині, але й унеможливило повномасштабний розквіт національної культури.

Глобалізація спричиняє інтегративні процеси та трансформацію національної культури в бік її уніфікації. При цьому індивід та етнокультурна спільнота багато здобувають і чимало втрачають. Їх завдання - пошук можливостей глобального взаєморозуміння, невід'ємною складовою якого є ментальні особливості світосприйняття. На думку В. Лобаса, українська культура в умовах глобалізації ще може реалізувати своє різноманіття, історичне та регіональне [7, с. 116].

Для Пантелеймона Куліша повернення від «города» до «хутора» це не спроба заховатися в культурну резервацію, де панують споконвічні, непересічні цінності. Це віковичне прагнення українців бути вільними, самостійними, незалежними, самодостатніми суб'єктами самоврядування. Бути українцями не за назвою і зовнішніми ознаками, а за «внутрішніми», за суттю.

Наступна суперечність є логічним продовженням попередньої. Мається на увазі протиставлення України та Європи. Перебуваючи за кордоном, Пантелеймон Куліш у своїх листах писав про нікчемність і міщанство тогочасного євро-пейського життя. Особливо міста, що є осередком егоїзму, де кожен сам по собі, а до інших немає ніякого діла. Засуджуючи бездуховність міської цивілізації, Куліш, по суті, говорить про відчуження

людини від власної сутності в умовах європейського зовнішнього, раціонального, безсердечного способу життя. Вихід він вбачає у руйнуванні міста з його небезпечною для сердечного життя атмосферою. «Містам треба розсипатися ... ніяк не засиджуючись у велетенських скоповищах многолюдства». Знайшовши мало ладу в європейській цивілізації, П. Куліш в якості альтернативи проповідує хutorянську Україну. На його думку, соціальні реформи повинні мати на меті дезурбанізацію, «селянізацію» чи ж то пак фермеризацію. На думку дослідника творчості П. Куліша В. Петрова, висловлену у статті «Хutorянство і Європа», «в українському хutorянстві Куліш бачить ключ до розв'язання соціальної проблеми Європи. ... Хутір, — ось та форма життя, що до неї в майбутньому прийде все людство. Надобно городам раздробиться на села, на мызы», — так формулює Куліш провідне твердження свого хutorянського, «мизного» соціалізму [9, с. 204].

На перший погляд, досить сміливе й парадоксальне твердження. Але, за великим рахунком, Пантелеймон Куліш має рацію. Вже давно, і не тільки в Європі, однією з умов соціального і душевного комфорту є власна приватна замиська оселя (будинок, маєток, ранчо, хутір), в якій людина відчуває себе хазяїном на власній землі, що, в свою чергу, викликає почуття врівноваженості, стабільності та власної соціальної значущості. Життя за містом у природному середовищі сприяє віднайденню «внутрішньої» людини.

Особливе місце у роботах дослідника займає проблема особистості людини, її долі, її національного способу буття, а також проблеми самопізнання.

Одним із компонентів духовного розвитку народу є розвиток його спроможності до самопізнання, самоаналізу, самовизначення, самореалізації, в процесі яких народ розкриває свою самобутність та універсальність свого духовного життя. Механізм творчої самореалізації народу завжди ґрунтується на його внутрішньому плюралізмі.

Провідною ідеєю Кулішевих роздумів протягом, практично, всього життя було намагання зберегти національну самобутність українського народу, його мову й культуру, звичаї і традиції і, разом з тим, залучити до європейської спільноти українців. Орієнтуючи співвітчизників на засвоєння здобутків західної і світової цивілізації, він ревно жадав вивести рідний народ, українське письменство й науку на широку дорогу світового поступу.

Взагалі національне самовизначення в культурі має на увазі не просто продукування артефактів та їх включення в систему культурних цінностей. Самовизначення в світі культури є складним шляхом становлення нації, принциповою зміною характеру людського буття, досягнення духовної суверенності. Це утвердження себе як вільної спільноти, відповідальної за долю світу, створює вісь духовного розвитку нації та втілюється в феномені духовності.

«Таке самовизначення призводить до внутрішньо-духовних конфліктів самосвідомості народу, яка, в свою чергу, є усвідомленням його місця та сутності в системі міжнародних зв'язків і відносин, є знанням або уявленням народу про значущість свого, так би мовити, "Я" для людства та для себе, для своєї діяльності та переживання цього знання» [10, с. 63-64].

Виразити свою національну самобутність можна різними засобами, але реалізувати себе як самобутнє утворення і, в той же час, утвердитись як представник людства, нація може лише в процесі створення культури та її феноменів. Саме обстоювання народом своїх мотивів, цінностей, боротьба за внесення власного "внеску" в родову програму людства, в тканину культури і є духовною самореалізацією нації, або, як писав Куліш, "духовної самостійності" українського народу.

Повна, цілісна самореалізація можлива лише тоді, коли народ є представником не вузьконаціонального інтересу, а виражає глобально-загальне, коли в процесі самореалізації розвиваються сутнісні сили людства, створюються нові можливості, тобто створюється нова культура. На жаль, культурно-історична практика розвитку української нації не може похвалитися умовами (в першу чергу, тривала відсутність власної державності), за яких український народ мав можливість цілісної духовної самореалізації, тому своєрідною максимом для Пантелеймона Куліша було існування «культурної автономії».

Творча спадщина Пантелеймона Куліша, насамперед філософська, в контексті сьогодення не втратила ні своєї актуальності, ні дискусійності. Проблеми людського буття, духовності, відносин особи й суспільства, особистості та культури, менталітету нації, що піднімалися Пантелеймоном Кулішем відносяться до так званих «вічних», і кожна епоха, кожен мислитель саме на їх розв'язанні демонструє рівень власного розумового їх «охоплення». І в цьому відношенні Пантелеймон Куліш викликає науковий інтерес не тільки як одна із історичних постатей України XIX століття, але як мислитель, що потужно сприяв зростанню національної самосвідомості українців.

1. Бабина Т. Г. Історичні виміри менталітету: своєрідність українського світу. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія.* 2012. Т. 20. Вип. 22 (2). С. 8–12.

2. Бондаренко О.В. Українська ментальність в розмаїтті національних ментальних формоутворень й архетипів: історико-культурний аспект. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії.* 2008. Вип. 32. С. 66-78.

3. Горський В. С. Історія української філософії. *Курс лекцій.* К., 1997. 287 с.

4. Кримський С.Б. Архетипи української ментальності. *Проблеми теорії ментальності.* К., 2006. С. 273-301.

5. Куліш П. О. Твори: у 2 т. К., 1989. Т. 2. 586 с.

6. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. К., 1995. 470 с.

7. Лобас В. Цілісність української культури за умов глобалізації. *Філософські діалоги* 2010. Вип. 4, Ч. 1: Філософсько-антропологічні читання: творча спадщина В.І. Шинкарука та сьогодення. К., 2010. С. 109-116.

8. Онацький Є. Українська емоційність. *Українська душа: збірник наукових праць / За заг. ред. В. Храмової.* К., 1992. С. 36-37.

9. Петров Віктор. Розвідки. Т. 1. К., 2013. 592 с.

10. Рубан О.М. Художня діяльність як безпосередній спосіб існування самобутності нації. *Полікультурність, діалог і злагода: українські реалії. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції.* Мелітополь, 22-23 травня 2008 р. 304 с.

11. Смітюх Г.С., Стрілецький В.В. Український менталітет URL: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/SacralUkraine/Mentality.html> (дата звернення 26.04.2020).

12. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. К., 1992. 352 с.

References

1. Babyna T. H. (2012). *Istorychni vymiry mentalitetu: svoieridnist ukrainskoho svitu* [Historical dimensions of mentality: peculiarity of the Ukrainian world]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriya: Filosofiia. Sotsiologhiia. Politologhiia.* Т. 20. Vypusk 22 (2). P. 8–12 (In Ukrainian).

2. Bondarenko O.V. (2008). *Ukrainska mentalnist v rozmaitti natsionalnykh mentalnykh formoutvoren i arkhety piv: istoryko-kulturnyi aspekt* [Ukrainian Mentality in the Diversity of National Mental Formations and Archetypes: A Historical and Cultural Aspect]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii.* Vypusk 32. P. 66-78 (In Ukrainian).

3. Horskyi V.S. (1997). *Istoriia ukrainskoi filosofii. Kurs lektsii* [History of Ukrainian Philosophy. Course of lectures]. Kyiv (In Ukrainian).

4. Krymskyi S.B. (2006). *Arkhetypy ukrainskoi mentalnosti* [Archetypes of the Ukrainian mentality] *Problemy teorii mentalnosti.* Kyiv. P. 273-301 (In Ukrainian).

5. Kulish P. O. (1989). *Tvory: u 2 t.* [The Works: in 2 vol]. Т. 2. Kyiv (In Ukrainian).

6. Lypynskyi V. (1995). *Lysty do brativ-khliborobiv* [The Letters to brothers-farmers]. Kyiv (In Ukrainian).

7. Lobas V. (2010). *Tsilisnist ukrayinskoï kultury za umov hlobalizatsii* [The Integrity of Ukrainian Culture in the Conditions of Globalization]. *Filosofski dialohy.* Vypusk 4. CH. 1: Filosofska-antropolohichni chytannia: tvorcha spadshchyna V.I. Shynkaruka ta sohodennia. S. 109-116 (In Ukrainian).

8. Onatskyi YE (1992). *Ukrainska emotsiynist* [Ukrainian emotionality]. *Ukrayinska dusha: zb. nauk. pr. / Za zah. red. V. Khramovoyi.* S. 36-37 (In Ukrainian).

9. Petrov Viktor (2013). *Rozvidky.* [Intelligence]. Т.1. Kyiv (In Ukrainian).

10. Ruban O.M. (2008). *Khudozhnia diialnist yak bezposerednii sposib isnuvannia samobutnosti natsii* [Artistic activity as a direct way of existence of a nation's identity]. *Polikulturnist, dialoh i zlahoda: ukrainski realii. Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Melitopol (In Ukrainian).

11. Smitiukh H.YE., Striletskyi V.V. *Ukrainskyi mentalitet* [The Ukrainian mentality]

URL: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/SacralUkraine/Mentality.html> (In Ukrainian). (Last accessed 26.04.2020).

12. Chyzhevskyi D. (1992). *Narysy z istorii filosofii na Ukraini* [Essays on the History of Philosophy in Ukraine]. Kyiv (In Ukrainian).

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2019.25.15>
УДК 314 (477.54) "19"1926-1937

Володимир Скляр

доктор історичних наук,
завідувач кафедри українознавства,
культурології та історії науки,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

ORCID: 0000-0003-2589-4728

Email: sklyar_vm@ukr.net

ЗМІНИ ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ КРАСНОКУТСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА 1926–1937 рр.: ДЕМОГРАФІЧНІ ВТРАТИ ВІД ГОЛОДОМОРУ 1932–1933 рр.

Анотація. Голодомор 1932–1933 рр. – геноцид українського народу став ефективним засобом політики сталінського тоталітарного режиму, спрямованого на упокорення українців. Знищення українських селян голодом у 1933 році супроводжувалося масовими репресіями проти української еліти, припиненням політики «українізації» та поверненням до традиційної політики російщення України. Найбільші демографічні втрати від Голодомору 1932–1933 рр., поряд із Київщиною, мала і Харківщина. На основі аналізу статистичних матеріалів переписів населення 1926 та 1937 рр. виявлено інтенсивне скорочення чисельності населення Краснокутського району Харківської області. Внаслідок Голодомору 1932–1933 рр. Краснокутчина втратила майже третину всього населення. На місце винищених голодом українців сталінський режим поселив мігрантів, насамперед росіян з Центрально-Чорноземної області Росії. Тому, безпосередні людські втрати від Голодомору у Краснокутському районі були ще більшими, бо перепис 1937 року враховував не лише населення, яке вижило після цієї демографічної катастрофи, але й недавніх переселенців. Голодомор 1932–1933 рр. у Краснокутському районі, як і на інших сільських теренах тодішньої УСРР, став геноцидом українства. Серед загальної чисельності населення Краснокутчини за переписом населення 1926 року частка українців досягла 99%. За «сухою» статистикою демографічних втрат України від Голодомору 1932–1933 рр. – трагічні долі мільйонів українських селян, коли були знищені цілі родини, а наслідки відбилися і на наступних поколіннях.

Ключові слова: зміни чисельності населення, густина (щільність населення), Краснокутський район, Харківська область, переписи населення, Голодомор 1932–1933 рр., демографічні втрати.

Volodymyr Skliar

Doctor of Sciences in History,
Professor, Head of the Department
of Ukrainian Studies, Cultural Studies and the History of Science,
National technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

POPULATION CHANGES IN THE KRASNOKUTSK DISTRICT OF THE KHARKIV REGION DURING 1926–1937: DEMOGRAPHIC LOSSES AS A RESULT OF THE HOLODOMOR OF 1932–1933

Abstract. The Holodomor of 1932–1933 is the genocide of the Ukrainian people. It became an effective instrument of the Stalinist totalitarian regime policy aimed at humiliating of Ukrainians. The extermination of Ukrainian